

Nederland is nog steeds een land van weidevogels, hoewel daar aardig de klad in zit. Iedereen kan constateren dat onze graslanden qua vogelbevolking niet meer worden gedomineerd door steltlopers, graspiepers en veldleeuwen, maar dat op veel plaatsen het vooral ganzen zijn die het vogelkundig aspect bepalen. De ontwikkelingen op dat gebied zijn adembenemend.

Nieuwe broedplaats voor stadse scholeksters

Kustvogels het dak op

Nog steeds herbergt ons land een flinke populatie van de steltlopers scholekster, kievit, tureluur en grutto. De meer kritische watersnip loopt als broedvogel sterk in aantal terug en de kempfaan staat als broedvogel op de rand van uitsterven. Met de grutto gaat het beroerd: de reproductie is te laag om de populatie in stand te houden. We hebben in Nederland zo langzamerhand van doen met een 'vergrijzende' populatie. Het zou met de grutto wel eens dezelfde kant op kunnen gaan als met de watersnip en de kempfaan.

DE GRUTTO ALS VOORBEELD

In het wetenschappelijke tijdschrift *Ardea* wijdt Rob Bijlsma (2008) een redactioneel stukje aan de neergang van de grutto in Nederland. Hij stelt vast dat het aantal pagina's dat geschreven is over de Nederlandse grutto, of weidevogels in het algemeen, in de tienduizenden moet lopen. Tegelijkertijd stelt hij vast dat de trend in het aantal grutto's dat in ons land broedt toch slecht gedocumenteerd is. Pas in het jaar 2000 werd de alarmkreet '*Help, de grutto verdwijnt*' gepubliceerd (Altenburg & Wymenga 2000). Deze noodkreet werd in 2006 herhaald (Altenburg & Wymenga 2006). De indexen die door SOVON werden geproduceerd, gaven aan dat na een achteruitgang die zich in het begin van de jaren zeventig had voorgedaan, de daling zich niet had voortgezet. Ook in het meest recente monitoringsrapport van SOVON (Van Dijk *et al.* 2008) laat de index van de grutto tussen 1995 en 2005 slechts een lichte daling zien, terwijl het duidelijk is dat in veel gebieden de stand in elkaar is gezakt. Kortom, de indexen van SOVON geven geen goed beeld van de werkelijkheid. Ondanks grote investeringen door de overheid is tot dusver aan de neergaande trend

Een jonge scholekster houdt zich schuil tussen zink, kiezelstenen en muurpeper.

FOTO: RINUS HEIJKOOP

geen einde gekomen, hoewel er lokaal - maar op te kleine schaal - wel enige successen worden geboekt (Scheekerman *et al.* 2005). In het verleden herbergde Nederland ongeveer de helft van de mondiale populatie; ook Rusland heeft een flinke populatie (Cramp & Simmons 1983, Hagemeyer & Blair 1997). Door de neergang van de soort is het Nederlandse aandeel nu teruggebracht tot ongeveer een derde. Oorzaak van de achteruitgang moet worden gezocht in een teloorgang van broedgebieden door stadsuitleg, een intensivering van het gebruik van graslanden - wat gepaard gaat met een vervroeging van het maaiseizoen, waardoor veel legsels en kuikens verloren gaan - en een toename van predators. In ieder geval is duidelijk dat het broedsucces van de soort dramatisch gedaald is in de laatste decennia (Noordwijk & Thomson 2008). De kievit, die in zijn gedrag wat flexibeler lijkt en een langere reproductietijd kent dan de grutto, lijkt zich wat beter te redden.

vormen witte vlekken op de verspreidingskaart van de soort (Hulscher 2002). Net als bij andere weidevogels is de klad gekomen in de groei van het aantal scholeksters als broedvogel in het binnenland. Als oorzaken worden door Jan Hulscher genoemd: de geïntensiverde landbouw - met name het machinaal maaien van graslanden in een steeds hoger tempo en steeds vroeger in het jaar, wat een groot verlies van legsels en jongen met zich mee brengt - en de toegenomen ontwatering, die de bereikbaarheid van de belangrijkste prooi van de scholekster, wormen en emelten deed afnemen. Ook de toegenomen sterfte in de winter is waarschijnlijk van belang. Door de afgenomen voedselrijkdom van het wad en de intensieve schelpdierenvisserij is de beschikbaarheid van voedsel in de winter afgenomen. In de winter bestaat een belangrijk deel van het voedsel van schol-

SCHOLEKSTER IS EEN NIEUWKOMER

En dan de scholekster. De soort is als weidevogel een betrekkelijke nieuwkomer. Vooral in de twintigste eeuw heeft deze van origine typische kustvogel zijn broedgebied spectaculair naar het binnenland uitgebreid. Al in het begin van de negentiende eeuw werd het binnenland van Friesland en Holland gekoloniseerd. Vanaf 1920 ging het snel; begin jaren veertig was de landsgrens in Twente en Gelderland al bereikt. Daarna namen de aantallen tot medio jaren tachtig gestaag toe. Tegenwoordig komt de soort bijna in geheel Nederland voor. Alleen de Veluwe en Zuid-Limburg

Een scholekster op de uitkijk. De vogel broedt op een plat dak in de Rotterdamse wijk Kralingen. FOTO: RINUS HEIJKOOP

eksters uit schelpdieren als mossels, kokkels en nonnetjes. Hulscher noemt een factor als predatie niet. Zelf heb ik in de Bantpolder in Friesland in 1993 en 1996 kunnen vaststellen dat de predatie daar op scholeksterlegsels en jongen zeer groot is. In deze aan de Waddenzee gelegen polder broedden destijds fabuleuze aantallen scholeksters. In 1996 kwam ik op circa 400 broedparen op een oppervlakte van slechts 112 ha. Ik vond in totaal 423 legsels. Deze bleken een uitkomstkans te hebben van 0,46 procent (Veldkamp 1998), berekend met de Mayfield methode (Beintema 1992). Ik kwam dan ook tot de conclusie dat de prachtige Bantpolder voor de scholekster als een put werkte: na het uitkomen van de eieren constateerde ik een geweldige predatie onder de kuikens. De energie gestopt in het broedproces, was voor veel vogels verspilde energie. In Noordwest-Overijssel lijkt het uitkomstpercentage van legsels in de gebieden die onder de weidevogelbescherming Noordwesthoek vallen wat beter uit te pakken: In de jaren 1996-2007 varieerde die tussen de ruim vijftig en negentig procent. Wel bestond voor het jaar 2007 de indruk dat de kuikenoverleving van weidevogels gering was (Brandsma 2008).

UITWEG VOOR DE SCHOLEKSTER

Persoonlijk ben ik weinig gecharmeerd van een weidevogelbeheer dat voor een deel bestaat uit een vervolging van predators, om op deze wijze het broedsucces van weidevogels kunstmatig op te krikken. Het zal dweilen met de kraan open blijken te zijn. Predators horen erbij en het ideaalbeeld van bloemrijke graslanden met hoge dichtheden aan weidevogels uit pakweg de jaren zestig van de vorige eeuw krijgen we niet meer terug. Als gevolg van menselijke

vervolging en het kwistig gebruik van persistente pesticiden waren soorten als havik en buizerd zeldzaamheden geworden. Dit was voor weidevogels prettig, maar het was geen 'natuurlijke' situatie. Nu de meest persistente pesticiden niet meer gebruikt mogen worden, kunnen verschillende predators zich herstellen. Echter, menselijke vervolging van soorten als havik, buizerd en zelfs bruine kiekendief heeft, deels omwille van de bescherming van weidevogels, weer een onaanvaardbare omvang gekregen (Bijlsma & Zoun 2006). Zoals het geval lepelaar leert, hoeft predatie niet altijd slecht voor een soort uit te pakken. Door vossen werd de soort uit het Naardermeer verdreven en ook de kolonie in de Oostvaardersplassen kreeg geduchte klappen. De 'conservatieve' vogels werden gedwongen uit te wijken naar predatorluwe broedplekken en anno 2008 kunnen we constateren dat het de soort zeer voor de wind gaat. Wellicht moeten we accepteren dat Nederland gruttoland af is. De soort zal daarmee absoluut niet van de aardbodem verdwijnen. Daarvoor zal het grote Russische broedareaal wel garant staan. Kieviten lijken beter opgewassen tegen het predatorgeweld dan grutto's, en de scholekster zal zeker in gereduceerde aantallen in ons land blijven broeden.

WEIDEVOGEL WORDT STADSVOGEL

De scholekster zal evenwel steeds minder een weidevogel worden en meer en meer een stadsvogel. Anders dan andere steltlopers voert de scholekster zijn jongen. Daarom kan de soort op platte daken in een urbane omgeving broeden. Voedsel wordt verzameld op gazons, voetbalvelden en ander graslanden en vervoerd naar de op het dak verblijvende jongen. Die blijven daar tot het moment dat ze vliegvlug of

bijna vliegvlug zijn. Zo weet de stadsscholekster in de ei- en kuikenfase te ontsnappen aan behaarde predators. Dat levert stadsscholeksters waarschijnlijk een veel hoger broedsucces op dan vogels die broeden in het landelijk gebied. Daarmee is ook een behoorlijke selectiedruk komen te staan op het al of niet broeden in een urbane omgeving. Hulscher (2002) schat het aantal dakbroeders in ons land op vele honderden. Naar mijn smaak een enorme onderschatting: Ik denk dat het al om vele duizenden gaat, wellicht zelfs meer dan tienduizend. Alleen al binnen de stadsgrenzen van Steenwijk broeden volgens mij meer dan tien paren op daken. Zou je een dergelijk dichtheid extrapoleren naar geheel bebouwd Nederland, dan zit je al gauw op het hiervoor genoemde aantal. Dus ja, de scholekster als weidevogel zal het moeilijk houden, als stadsvogel lijkt er vooralsnog geen vuiltje aan de lucht.

Ronnie Veldkamp is ecooloog, tekenaar, aal-scholoverdeskundige. Hij heeft een eigen bureau voor ecologisch onderzoek en advies.

Literatuur

- ALTENBURG, W. & WYMENGA, E. (2000), Help, de Grutto verdwijnt! *De Levende Natuur* 101: 62-64.
 ALTENBURG, W. & WYMENGA, E. (2006) Help, de Grutto verdwijnt! - II. *De Levende Natuur* 107: 98-99.
 BEINTEMA, A.J. (1992), Mayfield moet: oefeningen in het berekenen van uitkomstsucces. *Limosa* 65: 155-162.
 BIJLSMA, R.G. (2008), Ornithology from the tree tops. *Ardea* 96: 1-2.
 BIJLSMA, R.G. & ZOUN, P. (2007), Vervolging van roofvogels in Nederland in 2006. *De Takkeling* 15: 39-47.
 BRANDSMA, O. (2008), Resultaten weidevogelbescherming 2007. *De Noordwesthoek* 35: 40-42.
 CRAMP, S. & SIMMONS, K.E.L. (eds) (1983), *The Birds of the Western Palearctic*, Vol. III. Oxford, London, New York.
 DIJK, A.J. VAN, BOELE, A., HUSTINGS, F., KOFFIJBERG, K. & PLATE, C.L. (2008), Broedvogels van Nederland in 2006. SOVON-monitoringsrapport 2008/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
 HAGEMEIJER, W.J.M. & BLAIR, M.J. (eds) (1997), *The EBCC Atlas of European Birds: Their Distribution and Abundance*. T. & A.D. Poyser, London.
 HULSCHER, J.B. (2002), Scholekster *Haematopus ostralegus*. In: SOVON Vogelonderzoek Nederland. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland, Leiden: 198-199.
 NOORDWIJK, A.J. VAN & THOMSON, D.L. (2008), Survival rates of Black-tailed Godwits *Limosa limosa* breeding in The Netherlands estimated from ring recoveries. *Ardea* 96: 47-57.
 SCHEKKERMAN, H., TEUNISSEN, W. & OOSTERVELD, E. (2005), Broedsucces van grutto's bij agrarisch mozaïekbeheer in 'Nederland Gruttoland'. *Alterra-rapport* 1291, SOVON-onderzoeksrapport 2005-10, A&W-rapport 783, Alterra Wageningen.
 VELDKAMP, R. (1998), Een onderzoek naar broedsucces in de Bantpolder in 1996. *Rapport Bureau Veldkamp*, Steenwijk.